

ETICA INTERNETULUI

Internet ethics

**Asist. Univ. Dr. Sorina Maria Aurelian,
Bogdan Constantin, Președintele Comitetului Național Român de Bioetică-UNESCO**
Comitetul Național de Bioetică UNESCO, București

REZUMAT

Noua infrastructură de comunicare a devenit în ultimii ani esențială și indispensabilă, cu o credibilitate în creștere. Unul dintre beneficiarii importanți este domeniul medical în toată complexitatea sa, de la cercetare, învățământ, asistență, educație, până la relația de comunicare. Autorii rememorează pe scurt istoria Internetului care are drept dată de naștere anul 1969, ceea ce înseamnă o evoluție de peste trei decenii. Între timp, s-au semnalat și unele probleme de etică, asupra cărora a atras atenția, printre alții, și Consiliul Pontifical pentru Comunicații Sociale, precum și alte organisme. În partea doua a lucrării se prezintă Internetul în practica medicală și problemele etice pe care le ridică, cum ar fi relația medic-pacient, confidențialitatea, alterarea relației interumane medic-pacient, ofertele și reclamele pentru tratamente neverificate, nesigure, fără efect sau cu efecte nocive, plagiatul și altele.

Cuvinte cheie: Internet, etică, medicină

ABSTRACT

The new infrastructure for communication has become more and more reliable and used in the past few years. Besides the social communication, science also benefits from the faster Internet services. One of the fields that benefits from the communication over the internet is also the medical field from the communications in research, health care but also in medical education. The authors review the short Internet history starting from 1969 covering over 30 years of continuous evolution. Meanwhile ethical problems emerged and were reported especially by the „Pontifical Council for Social Communications” but also other organisations. In the second part of the paper the authors present the Internet in use for medical practices and ethical problems that this raises. One of the relations that presents ethical issues are the patient-doctor relation, patient confidentiality, the evolution of the social relation between doctor and his patient, medical commercials, invalidated treatments, plagiarism and others issues.

Key words: Internet, ethics, medicine

În ziua de astăzi poate cea mai ușoară îndeletnicire umană a devenit operarea pe calculator și implicat a Internetului. Aproape că dacă nu ai e-mail (cutie poștală electronică) nu ești. În această lume în care psihologii și sociologii vorbesc despre o comunicare interumană deficitară, calculatorul ia locul interlocutorului, dându-ți posibilitatea de a deveni un avatar și a crede că ești mult mai bun decât în realitate.

Dezvoltându-se la început ca experiment de comunicare la mijlocul anilor '70, Internetul a devenit

o importantă rețea de infrastructură națională, fiind de un real suport pentru societatea de cercetători în creștere. Astfel s-a răspândit de la cercetătorii din domeniul IT și cei din domeniul electronicii până la cercetătorii din domeniul medical, chimiști, matematicieni sau fizicieni. Față de alte infrastructuri comune, de ex. drumurile, distribuția apei sau a energiei electrice, această infrastructură s-a dezvoltat din dependența celor care o folosesc în continuarea cercetărilor zi de zi.

Adresa de corespondență:

Asist. Univ. Dr. Sorina Maria Aurelian, Comitetul Național de Bioetică UNESCO, București
e-mail: sorinamaria.aurelian@gmail.com

Această rețea, la început, era susținută și administrată de guvernul SUA și de aceea nefolosirea corespunzătoare devenea nu numai o încălcare a eticii profesionale, dar și o abatere federală. Politica de folosire a acestei rețele a fost de o utilitate națională, cu adresabilitate și folosire la scară largă. Accesul la Internet trebuie văzut ca un privilegiu și trebuie tratat ca atare de toți utilizatorii. Așa cum spunea academicianul Constantin Maximilian „omul nu e doar victima potențială a semenilor lui, el poate fi oricând victima științei“ și, în concluzie, toate aceste descoperiri necesită reflecție și responsabilitate din partea celor implicați.

Având în vedere că cercetătorii își conduc diferitele activități de cercetare prin intermediul Internetului, acțiunile acestora pot afecta și alți utilizatori. De aceea, aceștia trebuie să respecte codul etic profesional și sunt cei care pot distruge cel mai ușor această infrastructură de o credibilitate în creștere. De fapt „sănătatea“ și starea de bine a Internetului depinde în egală măsură de utilizatorii lui și de conștiința acestora, oferindu-i astfel o viață cât mai lungă.

Până la urmă Internetul suntem noi toți interconectați prin diferite interfețe și păstrarea lui în limitele eticii și moralității stă numai în puterea noastră. Din păcate, în societatea actuală normele morale și etice sunt în continuă dezbateră, ceea ce face din Internet o metodă puternică de educare în masă, dar în același timp și o armă de producere a haosului.

ISTORIA INTERNETULUI PE SCURT

Totul a început în 1969, când Departamentul de cercetare și apărare al Statelor Unite ale Americii (DARPA) a realizat o rețea descentralizată de calculatoare, ceea ce le oferea un avantaj tactic față de armata sovietică. Această rețea le permitea transferul de informații independent de liniile active de comunicații din interiorul rețelei. Creație a armatei americane, Internetul a fost introdus ca rețea în comunitatea academică americană începând cu universitățile și apoi răspândindu-se mai departe. Având în vedere răspândirea și numărul mare de utilizatori (anul 1993 este anul în care s-a înregistrat un boom, dublându-se numărul acestora, ajungându-se la 400 de milioane) a fost necesară formarea unui „consiliu de supraveghere a Internetului“. Cuvântul „Internet“ își are originea în limba engleză definindu-se ca o rețea interconectată (**interconnected network**).

Acest consiliu, răspunzător de activitățile Internetului, a inițiat în 1989 un memorandum prin care

sunt prezentate ca acțiuni neetice și neacceptabile următoarele:

- Căutarea de a obține acces neautorizat la resursele internaționale.
- Subminarea intenționată a folosirii Internetului.
- Irosirea resurselor (oamenilor, capacității, computerului) prin asemenea acțiuni.
- Distrugerea integrității bazelor de date a informațiilor stocate.
- Compromiterea identității utilizatorilor.

ESTE LOC ȘI PENTRU ETICĂ?

În anul 2001, Papa Ioan Paul al II-lea și-a exprimat susținerea privind proiectul Consiliului Pontifical pentru Comunicații Sociale de a scrie un document despre „Etica Internetului“. Acest document venea după „Etica în Comunicațiile Sociale“ (2000) și „Etica în Publicitate“ (1997). La întrebarea dacă există loc și pentru etică în Internet a încercat să răspundă și Vaticanul prin acest memorandum.

Întrebarea care se poate pune privind Internetul este dacă acesta contribuie la dezvoltarea autenticității umane și ajută indivizii sau omenirea să fie conștienți de spiritualitatea lor. Bineînțeles că răspunsul este în cele mai multe cazuri da. Acest nou instrument al mass-mediei poate fi o puternică metodă de educație și îmbogățire culturală, poate ajuta la dezvoltarea activităților comunitare sau a vieții politice sau poate încuraja dialogurile interculturale cu o înțelegere mai bună a religiei. Această monedă are în schimb și o față mai puțin câștigătoare. Internetul poate fi folosit spre binele comunității, al persoanelor, dar poate fi folosit și în exploatarea, manipularea sau dominarea lor. În evaluarea etică a Internetului, Biserica aduce în prim plan două elemente: angajamentul acesteia față de demnitatea persoanei umane și lunga tradiție a acesteia privind preceptele morale. În concepția Bisericii comunicarea ar trebui să se realizeze de la persoană la persoană pentru o bună dezvoltare integrală și morală a personalității acestora, binele individual depinzând de binele colectiv. Biserica accentuează virtutea de a fi solidar cu ceilalți, calitate care ar apăra Internetul de imoralitate. Răspândirea Internetului aduce cu sine mai multe întrebări de ordin etic, de la securitatea și confidențialitatea datelor și a persoanelor, până la proprietatea intelectuală, pornografia, rasismul, comportamentul criminal și multe altele.

Internetul permite indivizilor să fie activi în *cyber*spațiu (mediul electronic de rețele de calculatoare, în care are loc comunicarea on-line) într-un mod anonim, jucând diferite roluri sau imaginându-și anumite

situații, ajungându-se astfel la o atitudine narcisistă, raportată la sine cu efecte asemănătoare narcoticelor. Internetul produce și o discriminare prin adâncirea discrepantei dintre cei bogați, cu acces la informație, și cei săraci, care nu au acces la informație.

Biserica nu vede în Internet doar o sursă de probleme, vede și o sursă de beneficii care pot fi pe deplin folosite doar când problemele sunt rezolvate. Binele întregii comunități internaționale, virtutea de a fi solidar cu ceilalți, revoluția în comunicarea media și tehnologia informației, Internetul, toate sunt relevante și importante în procesul de globalizare. Internetul este în esență un catalizator al globalizării, efect obținut prin simplificarea cumpărării de produse și comunicarea fără bariere de timp sau spațiu. Biserica subliniază că preceptele morale și legea se aplică pentru comportamentul criminal atât în viața reală, cât și în *cyber*-spațiu.

INTERNETUL ÎN PRACTICA MEDICALĂ

Ca orice nouă achiziție (instrument, metodologie) este corect să fie preluată și asimilată și critic, cu alte cuvinte să se releve atât avantajele, cât și dezavantajele. Printre avantajele aplicării în domeniul medical sunt utilitatea în statistică și cunoștințe medicale, difuzarea informației, evidența finanțării, cercetarea științifică, comunicare la distanță, inclusiv formare profesională ș.a. Printre dezavantaje se numără: interpunerea tehnicii între medic și pacient, eliminând sau restrângând contactul și relația interumană, obligând medicul să petreacă mult timp în fața calculatorului introducând fișa electronică a pacientului, costuri suplimentare de mentenanță a sistemului IT și asistența medicală ajunge să fie centrată pe tehnologie și nu pe pacient; pacientul întreabă și primește răspunsuri pe un ecran.

Folosirea Internetului printre pacienții suferinzi de cancer, precum și familiile lor, nu au fost îndeajuns studiate din punct de vedere etic. Există un studiu realizat în Cleveland, condus de Simon și colab. în 2008, privind folosirea Internetului de către persoanele cu boli incurabile, precum și familiile acestora, prin care se prezintă cum accesarea acestor informații afectează pacienții și îngrijirea acestora. S-au intervievat 120 de persoane care au menționat folosirea Internetului de către cei apropiați, într-o proporție de 76%, cu privire la boala lor. Și deși nu au cerut ajutor *on-line*, au considerat de folos informațiile regăsite. O proporție semnificativă nu a găsit folositoare informațiile și, mai mult, au considerat că acestea au fost prelucrate de către familie până au ajuns la ei. În concluzie, folosirea Internetului în mod indirect poate avea

implicații atât pozitive, cât și negative pentru evoluția pacienților.

În curând consumatorii de servicii medicale vor avea ocazia să fie consultați de un medic chiar în camera lor, unde vor primi un diagnostic și tratament, lucru posibil prin intermediul serviciilor electronice, adică Internetul. Astfel de servicii *on-line* disponibile la ora actuală includ programe de terapie, tratamente psihologice prin e-mail, consiliere în timp real, analize medicale și informații privind boala. Poate fi însă afectată confidențialitatea diagnosticului; s-au constatat îndemnuri, cu sfaturi consecutive către utilizatori de a promova autodiagnosticul, ceea ce s-a dovedit a fi o sursă de erori și generare de nevroze ipohondrice, obsesive etc.

Un alt studiu realizat în 2000, privind folosirea Internetului pentru educarea pacienților suferinzi de cancer de prostată, a arătat o îmbunătățire a tratamentului și a deciziilor luate de aceștia la recomandarea medicilor specialiști urologi, care au și supervizat *site*-ul. Bineînțeles că doar 35% dintre aceștia foloseau activ Internetul și aproape 40% foloseau doar e-mailul, pentru că media de vârstă a fost de 70 de ani. Pacienții vârstnici ar putea fi discriminați de folosirea internetului deoarece sunt mai puțini apti de a-și însuși această tehnologie, ca și, de altfel, cei din mediul rural.

Luând în considerare că Google a devenit un motor de căutare universal la îndemâna tuturor, nemții au realizat o metacăutare în 2002 pentru a vedea ce informații găsesc cu privire la utilizarea unei plante recomandate în depresie. În urma acestui studiu au observat că doar în 22% dintre cazuri se recomandă folosirea ei, ca și infuzie în depresie, în restul cazurilor fiind indicată pentru alte afecțiuni care nu erau studiate ca având efect. Noile reclame și încurajări spre folosirea de medicamente sau tratamente alternative din literatura „gri“ (cea care nu e de specialitate) trebuie să dea un semnal de alarmă în lumea medicală care e confruntată tot mai des cu non-compliance pacienților datorată informațiilor eronate citite pe Internet.

În ultima perioadă pe continentul american au apărut tot mai multe procese privind relația medic-pacient și confidențialitatea datelor, dacă se folosește ca metodă de comunicare e-mailul. Bineînțeles că această relație există chiar dacă nu se realizează un contact direct față în față. În ciuda acestor cazuri juridice psihiatrii răspund la un număr mare de e-mailuri atât din partea pacienților, cât și a membrilor familiilor acestora. Cercetările și studiile clinice efectuate până la această oră, privind caracterul benefic al utilizării Internetului în tratarea pacienților, au generat o dezbatere, a cărei concluzie încă se lasă așteptată. Nu trebuie uitat că relația medic-pacient se bazează

pe încredere, ceea ce se obține în timp și prin interacțiune directă. Utilizarea Internetului ca metodă de tratament elimină relația directă dintre medic și pacient.

Folosirea calculatorului, a Internetului sau a e-mailului ca formă de comunicare a analizelor sau de stocare a investigațiilor realizate de un pacient reprezintă un progres tehnologic, dar relația medic-pacient nu trebuie dezumanizată, devenind doar o comunicare *on-line*.

Este de remarcat că sistemele sanitare vestice utilizează Internetul chiar în departamentele de urgență pentru comunicarea cu un specialist în domeniu și luarea unor decizii în echipă. Telemedicina reprezintă un ajutor al medicului spre binele pacientului.

Internetul a deschis, de asemenea, și calea comunităților științifice care constituie forumuri de dezbateri între cercetători, medici sau chiar discuții directe cu pacienți.

De asemenea, Internetul are un rol important în răspândirea informației și a prevenției pentru una dintre bolile secolului diabetul zaharat. Prin intermediul blogurilor, dar și al forumurilor se încearcă prevenția, dar și consilierea pacienților suferinzi de această boală. Se regăsesc în aceste grupuri de discuție atât medici, cât și pacienți care relatează experiențele lor, ceea ce poate conduce la o educație a populației și o acceptare a tratamentului cu mai mare ușurință.

ALTE PROBLEME ETICE ALE INTERNETULUI

Semnalate cu tot mai multă insistență sunt ofertele de produse medicamentoase către pacienți, produse în din ce în ce mai multe cazuri nesigure, neavizate de organismele specializate de control ale medicamentelor (Agențiile Naționale ale Medicamentului, Agenția Europeană – EMA, FDA s.a.) nocive sau lipsite de eficacitate. De asemenea, este de luat în seamă și apariția unui program disponibil pe *site*-urile românești, care are ca scop autodiagnosticul. Informarea utilizatorilor asupra unui diagnostic posibil fără judecata complexă a unui medic și a analizelor adiacente poate determina o prejudecată greșită a pacienților despre boala de care suferă.

În sfârșit o altă problemă etică favorizată de Internet, de reaua credință și lipsa de etică a unor utilizatori, este plagiatul în uzul unor lucrări științifice (când nu se menționează în mod intenționat în bibliografie sursa) a unor lucrări de licență, de dizertație și de doctorat, uneori greu de depistat. În epoca Internetului, copierea muncii altcuiva poate fi la fel de simplă precum utilizarea *mouse*-lui și selectarea paragrafelor. În ultimul deceniu detectarea fraudei cu ajutorul rețelei internaționale a Internetului a devenit mai ușoară cu ajutorul programelor de depistare a pla-

giatului. Un instrument utilizat este VAST (*Visualization and Analysis of Similarity Tool*) care prezintă asemănările dintre documente prin suprapunerea digitală a celor două documente. Gradul de asemănare este reprezentat sub formă grafică. Folosirea unor astfel de programe pentru verificarea studenților în special a dus la reducerea numărului de materiale non-originale, dar momentul în care detectarea unui plagiat se va face integral automatizat este încă departe. Marcovitch afirma că o soluție ar putea fi aplicarea normelor eticii într-o etapă mai timpurie decât în prezent. „Problema este că fraudă nu poate fi stăvilită prin ghidurile de etică“.

Luând în considerare impactul Internetului asupra tinerei generații și educarea acesteia, Comisia Europeană a decis realizarea de noi programe. În anul 2010 s-a lansat programul *Safer Internet Plus* al Comisiei Europene în cadrul căruia se desfășoară un proiect intitulat „Gândește înainte să postezi“, adresat în primul rând copiilor și părinților în care să se arate pașii creării unei identități *on-line* și consecințele divulgării datelor personale cu un posibil impact asupra vieții lor, a relațiilor lor personale și sociale. Și poate, pentru că trăim într-o eră a statisticii și a bazelor de date, în încheiere voi sublinia că în anul 2011, conform unei statistici realizate de Internet World Stats, aproximativ 2 miliarde și 300 de milioane de persoane au utilizat Internetul, adică 32,7% din populația totală a lumii, din care peste 50% locuiesc în America. Și în Anglia s-au prezentat schimbări față de anul trecut, Institutul National de Statistică (www.ons.gov.uk) concluzionând o creștere de 4,9 milioane de utilizatori, dintre care 45% realizează conexiunea prin intermediul telefoniei mobile. Este interesant că, deși 77% din populația Marii Britanii are acces la Internet din propria locuință, aproximativ 21% nu găsesc important în a-și proteja identitatea și datele.

CONCLUZII

Reprezentând o consecință firească a progresului, apariția Internetului a deschis orizonturi practic fără limite, devenind în ultimii ani un aspect esențial și indispensabil al vieții de zi cu zi. Implicarea în toate domeniile de activitate umane a permis transmiterea informației mult mai rapid, în toate colțurile lumii. Odată cu beneficiile obținute, omul a devenit dependent de această tehnologie și a trebuit să se confrunte cu aspectele nocive ale acestuia: lipsa intimității, infracțiunile informatice, securizarea deficitară a datelor personale, plagiatul în cercetare, comunicare deficitară interumană. Aceste capcane ridică un mare semn de întrebare privind regulile de folosire a acestui instrument și dimensiunea etică. Nu tre-

buie ignorat rolul internetului în educarea terapeutică a pacienților, dar relația medic-pacient trebuie menținută la un nivel interuman. Dimensiunea

bioetică a Internetului este la început, dar depinde numai de noi să dezvoltăm și să răspândim acest principiu de folosire a Internetului.

BIBLIOGRAFIE

1. **Cross M.** – Policing plagiarism, *BMJ*, 335:963-4, 2007
2. **Hanif F., Read J.C., Goodacre J.A., Chaudhry A., Gibbs P.** – The role of quality tools in assessing reliability of the Internet for health information, *Inform Health Soc Care.*, Dec, 34(4):231-43, 2009
3. **Meret M.F., Kostrzewa M., Falk S., Gasse C., Haefeli W.E.** – Quality markers of drug information on the internet: an evaluation of sites about St. John's Wort, *The American Journal of Medicine*, Volume 113, Issue 9, 15 December, pp. 740-745, 2002
4. **Patricia R.** – E-mail and the Psychiatrist-Patient Relationship, *J Am Acad Psychiatry Law*, 33:4:465-475, 2005
5. **Proudfoot J.G.** – Computer-based treatment for anxiety it feasible? Is it effective?, *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, Volume 28, Issue 3, May, pp. 353-363, 2004
6. **Rier D.A.** – Internet social support groups as moral agents: the ethical dynamics of HIV+ status disclosure, *Sociol Health Illn.*, Nov; 29(7):1043-58, 2007
7. **Scaife B.** – IT consultancy plagiarism detection software report for JISC Plagiarism Advisory Service, 2007, www.jiscpas.ac.uk/documents/resources/PDReview-Reportv1_5.pdf
8. **Seale C., Ziebland S., Black J.C.** – Gender, cancer experience and internet use: A comparative keyword analysis of interviews and online cancer support groups, *Social Science & Medicine*, Volume 62, Issue 10, May, pp. 2577-2590, 2006
9. **Simon C., Schramm S.** – Cancer and the computerized family: towards a clinical ethics of "indirect" Internet use, *Medicine, Health Care and Philosophy* Volume 11, Number 3 / September, p 337-341, 2008
10. **Stephen E.P., James K.T., Geoff R.D., Nancy P., Melanie F., Robert H., Joseph L.C.** – Use of the internet for self-education by patients with prostate cancer, *Urology*, Volume 57, Issue 2, February, Pages 230-233, 2001
11. **Pontifical Council for Social Communications** „Ethics in internet”, 2001
12. **Eugen Huzum** – Câteva obstacole în calea aplicării principiului responsabilității individuale pentru boală în raționalizarea serviciilor medicale. *Revista română de bioetică*, Volumul 8, numărul 2, p. 24-34. 2010
13. **Celina Stafie** – Educația terapeutică și responsabilizarea pacienților cu boli cronice. *Revista română de bioetică*, Volumul 7, numărul 2, p. 35-39, 2009.
14. **Infomedica Magazin**. Creșterea vânzărilor pe Internet a medicamentelor contrafăcute. Agenția Europeană a Medicamentelor (EMA), martie 2011.